

พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ Buddhism in Rattanakosin Period

ภาณุพงศ์ ไทรใหญ่¹

Panupong Saiyai

Received February 10, 2020 & Revise May 11, 2020 & Accepted June 24, 2020

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาไม่ได้มีแหล่งกำเนิดอยู่ที่ประเทศไทย แต่เป็นศาสนาที่เข้ามาสู่ประเทศไทย ซึ่งพระพุทธศาสนาได้ถูกนำเข้ามาเผยแพร่ในสมัยของพระเจ้าอโศก ซึ่งพระเจ้าอโศกได้ส่งพระธรรมทูตมายังดินแดนสุวรรณภูมิ คือประเทศไทยในปัจจุบัน โดยมีพระภิกษุที่มีชื่อเสียง 2 รูปคือ พระโสณะและพระอุตตระ เป็นผู้มาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองตามยุคตามสมัย ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงพระพุทธศาสนาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะทุกพระองค์ได้ทำประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาอย่างมหาศาล ทั้งในการทำพระองค์ให้เป็นตัวอย่าง การให้การอุปถัมภ์ในการก่อสร้าง การซ่อมแซมวัด ปุชนิยวัตถุ ปุชนิยสถาน การศึกษา การปกครองคณะสงฆ์ และการเผยแผ่จนทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีความเจริญและมั่นคงกว่าประเทศอื่นๆ ในโลก ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก และมีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งฉบับบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อให้คนไทยได้สามารถอ่านเข้าใจพระพุทธศาสนามากขึ้น

คำสำคัญ: 1.พระพุทธศาสนา, 2.กรุงรัตนโกสินทร์

Abstract

Buddhism is not native to Thailand. It is a religion that came to Thailand. Buddhism was introduced in the Ashoka period. Asoke sent messengers to the land of Suvarnabhumi. Is in Thailand today There are two famous Buddhist monks, Sona and Uttara. A Buddhist missionary in the land of Suvarnabhumi. This makes Buddhism prosper according to the modern era. In this section, In which here we will talk about Buddhism in the Rattanakosin period. All the kings of the Chakri dynasty were Buddhists. All of them have made great benefits to Buddhism. Both in making him an example Construction patronage. The repair of monks, monks, monasteries,

---

¹ นักวิชาการอิสระ

E-mail : saiyai@hotmail.com

education, monasticism and propagation until Buddhism in Thailand is more prosperous and stable than any other country in the world. And published both Pali and Thai versions of the Tipitaka So that Thai people can read and understand Buddhism more

Keywords: 1.Buddhism, 2.Rattanakosin

บทนำ

ยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2325 จนถึงปัจจุบัน เป็นยุคของการพัฒนาประเทศตามแบบอย่างอารยธรรมของประเทศตะวันตก เนื่องด้วยช่วงนี้เป็นยุคแห่งการล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก โดยมีข้ออ้างว่าประเทศที่จะนำมาเป็นเมืองขึ้นนั้น จะต้องเป็นประเทศที่ด้อยพัฒนา จึงจำเป็นต้องยึดครองเพื่อพัฒนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองเท่าเทียมกับประเทศตะวันตก ด้วยเหตุนี้ยุคนี้จึงมีการพัฒนาประเทศอย่างมากในทุกระดับ โดยมีการย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีมาตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา คือ กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน นับตั้งแต่นั้นมา กษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ได้ทำประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาอย่างมหาศาล ทั้งในการทำพระองค์ให้เป็นตัวอย่าง การให้การอุปถัมภ์ในการก่อสร้าง การซ่อมแซมวัด ปุชนิยวัตถุ ปุชนิยสถาน การศึกษา การปกครองคณะสงฆ์ และการเผยแผ่ จนทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีความเจริญและมั่นคงกว่าประเทศอื่นๆ ในโลกปัจจุบัน

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1

การปกครองคณะสงฆ์รักษาโครงสร้างและรูปแบบในสมัยพุทธกาลเป็นหลักใหญ่ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นฝ่ายคามวาสี อรัญวาสี บางยุคบางสมัยมีคณะป่าแก้ว แต่แล้วก็คงยึดถือเอาหลักพระวินัยกับหลักธรรมเป็นประการสำคัญ รัชกาลที่ 1 ได้ทรงพิจารณาเห็นว่า ถ้าจะปล่อยให้พระสงฆ์เป็นอยู่อย่างเดิม พระศาสนาที่จะเสื่อมลง พระเกียรติยศก็จะพลอยเสื่อมตามไปด้วย ดังนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตราเป็นรูปของกฎหมายขนมาถึง 10 ฉบับ จาก พ.ศ. 2325-2344 เพื่อบังคับควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ ในกรณีที่พระวินัยไม่สามารถจะเข้าไปจัดการได้ ให้ใช้พระราชบัญญัติเข้าไปจัดการ ช่วยให้การบริหารพระศาสนามีประสิทธิภาพสูงขึ้น พระที่ประพฤติไม่เหมาะสมแก่สมณภาวะ ถูกสึกออกไปจากพระศาสนาเป็นจำนวนมาก พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระอาจารย์ศรีซึ่งถูกถอดสมัยกรุงธนบุรีขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์แรกในกรุงรัตนโกสินทร์(พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) 2548 : 421)

ในปี พ.ศ.2331 พระองค์โปรดให้ประชุมพระมหาเถระโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน ชำระสังคายนาพระไตรปิฎก ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ดาราม (คือวัดมหาธาตุในปัจจุบัน) เริ่มการสังคายนาเมื่อวันเพ็ญเดือน 12 ปีวอก พ.ศ.2331 โดยใช้เวลา 5 เดือนจึงสำเร็จ จำนวนพระสงฆ์ที่เข้าสังคายนาจำนวน 218 รูป และราชบัณฑิต 32 คน นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 2 ในประเทศไทย และโปรดให้สร้างพระไตรปิฎกที่ได้ทำการสังคายนาไว้ในครั้งนั้นเป็นหลักฐาน มีการปิดทองทับในปกหน้าหลังและกรอบ เรียกว่าฉบับทองใหญ่ มีจำนวนหนังสือดังนี้

พระวินัย 80 คัมภีร์ พระสูตร 160 คัมภีร์ พระอภิธรรม 61 คัมภีร์ สัททวิเสส 53 คัมภีร์ รวม 354 คัมภีร์ เป็นหนังสือโบราณ 3,686 ผูก และสร้างพระไตรปิฎกชุดอื่นๆ พระราชทานให้เป็นที่เล่าเรียนตามอารามต่างๆ จึงทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น, (พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ)2549 , หน้า29)

ด้านการเผยแผ่การศึกษา ของพระสงฆ์ในสมัยนี้ ก็คงศึกษาแบบเดิม ที่ได้กระทำต่อกันมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรื่องที่นำมาเผยแผ่กันส่วนมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับมหาวิบาก ไตรภูมิพระร่วง เรื่องมหาชาติชาดก เป็นต้นงานเกี่ยวกับวรรณกรรมทางพระศาสนา ก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในส่วนพระคัมภีร์ดังกล่าวแล้ว แต่ว่าการเผยแผ่ของพระ ก็ยังอยู่ในรูปแบบเดิม คือชาวบ้านไปฟังธรรมหรืออาราธนาพระไปแสดงธรรมเป็นหลัก

ด้านสาธารณูปการคือการก่อสร้างจะตกอยู่ในหมู่ของชาวพุทธที่เป็นฆราวาส คือ พระมหากษัตริย์ข้าราชการผู้ใหญ่ เศรษฐี คหบดี เป็นประการสำคัญ การสร้างวัดจึงเกิดขึ้นเป็นอันมาก

ทรงออกกฎหมายคณะสงฆ์ เรียกในปัจจุบันว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์” (พ.ร.บ. คณะสงฆ์) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คณะสงฆ์ สะดวกในการปกครองสังฆมณฑล นอกเหนือจากการปกครองคณะสงฆ์ มีด้วยกัน 10 ฉบับ ฉบับแรก พ.ศ. 2325 ฉบับที่2 เมื่อ พ.ศ. 2944 ตัวอย่างกฎหมายมีดังนี้คือ

- 1.ห้ามพระเทศน์ตลกคะนอง
- 2.ห้ามพระสงฆ์รับฝากสมบัติ หรือพัวพันกับสมบัติของฆราวาส
- 3.วางโทษอย่างหนักสำหรับผู้ปกปิดอาบัติปาราชิก
- 4.ห้ามภิกษุกินจุจกิก กินร่วมกับฆราวาส

การสร้างพระอาราม วัดเป็นสถานที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและเป็นจุดรวมของชนชาติเพื่อศึกษาหาความรู้ต่างๆ ในฐานะที่พระองค์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ในปีพ.ศ. 2325 เป็นปีแรกที่ทรงสร้างกรุงเทพมหานครขึ้นนั้นทรงโปรดให้สร้างวัดขึ้น 2 วัด คือ

- 1.วัดพระศรีรัตนศาสดารามทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นพุทธาวาสภายในพระบรมมหาราชวัง เป็นวัดที่ทรงสร้างเลียนแบบมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ สมัยกรุงศรีอยุธยา และอีกประการหนึ่งก็เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระมหามณีนรัตนปฏิมากร

การสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้นทรงใช้เวลา 2 ปี จึงสำเร็จเรียบร้อยในพ.ศ. 2327 และโปรดให้เชิญพระเทพบิดรคือพระรูปสมเด็จพระรามาธิบดี (อู่ทอง) มาประดิษฐานไว้ในพระวิหาร พร้อมกันนี้ได้โปรดให้เชิญพระแก้วมรกตที่พุกไไว้ในพระราชวังเดิมฝั่งธนบุรีมาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถเมื่อวันที่จันทร์เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ และโปรดให้นิมนต์พระราชาคณะมาประชุมผูกพัทธสีมาแล้วพระราชทานนามว่าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วัดพระศรีรัตนศาสดารามนี้ อยู่ในเขตพระราชฐานเป็นพุทธาวาส ไม่มีพระสงฆ์อยู่ และเป็นวัดสำหรับประกอบพระราชพิธีเป็นที่ประชุมราชการสำคัญเช่น “การถือน้ำพิพัฒน์สัตยา” เป็นวัดที่สำคัญที่สุดของบ้านเมืองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

- 2.วัดสุทัศนเทพวราราม ได้เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ.2350 โดยมีพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นวัดกลางพระนคร ที่มีพระวิหารสูงใหญ่ เหมือนวัดพนัญเชิงสมัยกรุงศรีอยุธยา เพื่อให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ คือ “พระศรีศากยมุนี” ซึ่งอัญเชิญลงมาจากเมืองสุโขทัย การสร้างวัดนี้ในรัชสมัยของพระองค์ได้เริ่มเพียงก่อพื้นพระวิหาร

และฐานตั้งพระ พร้อมกับยกพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่อัญเชิญมาจากเมืองสุโขทัยขึ้นตั้งได้สำเร็จ แต่พระองค์เสด็จสวรรคตก่อนการสร้างวัดนี้จึงไม่สำเร็จเรียบร้อยดี

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2

ถึงแม้จะเป็นช่วงระยะเวลาอันสั้น คือเพียง 15 ปี แต่โปรดเกล้าสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นถึง 3 พระองค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช (ศุก) สมเด็จพระสังฆราช (มี) และสมเด็จพระสังฆราช (สุก) ทั้งสามพระองค์นั้น องค์แรกอยู่วัดราชบูรณะ องค์ที่ 2 อยู่วัดราชสิทธาราม องค์ที่ 3 อยู่วัดสระเกศมาก่อน แต่เมื่อได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้ว ก็ได้มาประทับที่วัดศรีสรรเพชญ์

ส่งสมณทูตไปลังกา ได้เคยมีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแต่ขาดตอน เพราะภัยจากสงคราม และให้พระศาสนวงศ์ไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุกับต้นโพธิ์ลังกาเข้ามาถวาย เมื่อพ.ศ. 2357 ต่อมาส่งคณะทูตเป็นพระสงฆ์จำนวน 9 รูป กลับมาเมื่อ พ.ศ. 2361 ได้อัญเชิญหน่อพระศรีมหาโพธิ์ จำนวน 6 ต้นมาไทย สองต้นปลูกที่นครศรีธรรมราช ต้นหนึ่งมีพระขอไปปลูก เหลืออีก 3 ต้นนำไปปลูกที่ วัดมหาธาตุ วัดสุทัศน์ วัดสระเกศแห่งละต้น

ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีวิสาขบูชาขึ้น พิธีวิสาขบูชานี้ เข้าใจว่ามีมาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัยแล้วดังปรากฏหลักฐานในหนังสือเรื่องนางนพมาศ ซึ่งเป็นสนมเอกของของพระเจ้ามหาธรรมราชา วงศ์พระร่วงแต่เหตุใดจึงมาขาดตอนลง เข้าใจว่าในสมัยอยุธยาพิธีนั้นคงมีอยู่ ที่มาขาดตอนคงมาขาดตอนเมื่อเสียกรุงแล้ว ทรงมีพระราชปรารภกับสมเด็จพระสังฆราชว่าจะทรงบำเพ็ญพระกุศลให้ยิ่งใหญ่ ขอให้สมเด็จพระสังฆราชทรงแนะนำว่า จะบำเพ็ญอย่างไร จึงจะไม่ให้เหมือนการบำเพ็ญพระกุศลอย่างอื่นฯ สมเด็จพระสังฆราชจึงได้ถวายพระพรให้บำเพ็ญพระกุศลวิสาขบูชาขึ้น โดยมีกำหนดพระราชพิธี 3 วัน ให้ทุกหย้าเรือนตักแต่งประทีปโคมไฟประกวดกันตลอด 3 คืน

การศึกษาคณะสงฆ์ โดยการแนะนำของสมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงมีพระราชโองการให้เปลี่ยนแปลงการศึกษาของคณะสงฆ์ ซึ่งแต่เดิมแบ่งการศึกษาเป็น 3 ชั้นคือ ชั้นเปรียญตรี เปรียญโท และเปรียญเอก ใครแปลพระสูตรได้เป็นเปรียญตรี แปลพระวินัยได้เป็นเปรียญโท แปลพระอภิธรรมได้เป็นเปรียญเอก แต่การศึกษาอย่างใหม่นี้ได้แบ่งออกเป็น 9 ประโยค พร้อมทั้งกำหนดคัมภีร์ของแต่ละประโยค เพราะฉะนั้นมาตรฐานของการศึกษาของคณะสงฆ์ จึงเริ่มมีลักษณะเช่นนั้นมาจนถึงทุกวันนี้ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2540, หน้า 213-214)

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3

การปกครองคณะสงฆ์ในรัชกาลนี้ พระเจ้าแผ่นดินยังมีอำนาจรวมกับคณะสงฆ์ ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข และในรัชกาลนี้พระองค์โปรดให้รวมพระอารามหลวง 61 วัด และวัดราชบูรณะในกรุงเทพมหานคร แล้วตั้งคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกลาง” โปรดให้ขึ้นอยู่ในความปกครองในกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ตั้งแต่สมัยทรงเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ แม้พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายก็ขึ้นอยู่ในคณะกลางนี้ตลอดรัชกาล การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัชกาลที่ 3 มีเจ้าคณะใหญ่ 4 คณะคือ

- 1.เจ้าคณะใหญ่เหนือ
- 2.เจ้าคณะใหญ่ใต้
- 3.เจ้าคณะใหญ่กลาง

4.เจ้าคณะใหญ่อรุณวาสี

ในรัชกาลนี้ได้มีวัดหลวงวัดราชบุรุษสร้างขึ้นใหม่มาก และโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดอีกเป็นอันมาก การศึกษาพระปริยัติธรรมก็ทรงบำรุงขึ้นมาก และทรงมอบหมายให้เป็นพระราชธุระของเจ้าฟ้าพระมงกุฎ (รัชกาลที่ 4 คณะที่ผนวชอยู่) ทรงเป็นภาระธุระในด้านการศึกษา

กำเนิดนิกายธรรมยุต ในช่วงเวลาก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสงฆ์ในประเทศไทยยังไม่แบ่งแยกเป็นฝ่ายธรรมยุตและมหานิกาย ธรรมยุตินิกายเป็นคณะสงฆ์ที่พยายามปรับเปลี่ยนวัตรปฏิบัติทางวินัยในยุคสมัยให้เคร่งครัดและถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยให้มากที่สุด ผู้ก่อตั้งคือ เจ้าฟ้ามงกุฎ (ซึ่งต่อมาครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่หลักฐานการเกิดคณะนิกายธรรมยุตินิกาย และกำหนดเวลาในการก่อตั้งยังเป็นข้อถกเถียงกันไม่ยุติแน่นอน และไม่ปรากฏชัดเจนในพระราชดำรัสสอนมัตติการก่อตั้งของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เจ้าฟ้ามงกุฎได้ต้นเค้าการดำเนินการก่อตั้งคณะธรรมยุตินิกายจากรามัญนิกาย ซึ่งเป็นนิกายหนึ่งในสามของศรีลังกา พระรามัญนิกายไม่จับเงินจับทองต่อหน้าผู้อื่น และมักเก็บเงินไว้ในลิ้นชักหรือในหีบ เมื่อต้องการซื้อสิ่งใดก็เปิดลิ้นชักหรือหีบแล้วบอกให้ผู้อื่นมาหยิบแทน เมื่อเวลาจะไปที่ใดก็ให้มีผู้ตามไปทำหน้าที่ไวยวัจกรเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายต่างๆ ชาวศรีลังการู้สึกว่า พระรามัญนิกายปฏิบัติเคร่งที่สุด เจ้าฟ้ามงกุฎทรงรับการอุปสมบทใหม่ในรามัญนิกาย มีพระสุเมธมณี (ชาย พุทรวีโส) เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระอุปสมบทตามประมาณ 5-6 รูป การที่ทรงเลือกรับการอุปสมบทใหม่ในนิกายรามัญก็เนื่องจากเห็นว่า รามัญนิกายเก่าแก่และออกเสียงอักขระภาษาบาลีชัดเจนและใกล้เคียงที่สุดกับสีหวงศ์ (นิกายลังกาวงศ์หรือนิกายสีหล)

กำหนดเวลาการเกิดธรรมยุตินิกายมีอยู่ 4 นัย ไม่อาจระบุชัดได้อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้

1) ถือว่าธรรมยุตินิกายกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2367 ซึ่งเป็นปีที่เจ้าฟ้ามงกุฎออกผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) วัดมหาธาตุฯ เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่ออุปสมบทแล้วทรงจำพรรษาอยู่ที่วัดสมอลาย และทรงเริ่มพิจารณาเห็นว่าเพียงการศึกษาวิปัสสนาธุระย่อมไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธเจ้าได้อย่างลึกซึ้ง สมควรที่จะศึกษาพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นด้านพระปริยัติธรรมให้แตกฉาน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้อง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงถือว่า ปีพ.ศ. 2367 เป็นปีที่กำเนิดธรรมยุตินิกายของไทย

2) ถือว่าธรรมยุตินิกายกำเนิดเมื่อ พ.ศ. 2369 ซึ่งเป็นปีที่เจ้าฟ้ามงกุฎทรงกระทำหน้าที่ทัฬหกรรม (การอุปสมบทซ้ำ) ในคณะสงฆ์รามัญนิกาย ตามที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงวินิจฉัยว่า การอุปสมบทซ้ำดังกล่าวเป็น “ต้นคตธรรมยุตินิกาย”

3) ถือว่าธรรมยุตินิกายกำเนิดเมื่อ พ.ศ. 2372 ซึ่งเป็นปีที่เจ้าฟ้ามงกุฎเสด็จจากวัดมหาธาตุมาประทับที่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงบันทึกไว้ว่า “อันที่จริง ธรรมยุต ค่อยเป็นมาโดยลำดับ ปีที่ออกหน้า ที่สมควรกำหนดว่าเป็นปีที่ตั้งนั้น จ.ศ. 1191” ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2372

4) ถือว่าธรรมยุตินิกายกำเนิดเมื่อ พ.ศ. 2379 ซึ่งเป็นปีที่เจ้าฟ้ามงกุฎเสด็จจากวัดสมอรายมาประทับอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารในฐานะเจ้าอาวาสตามการโปรดเกล้าฯ ของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงปกครองวัดบวรนิเวศวิหารแล้ว ก็ทรงแยกนิกายอย่างเป็นทางการเป็นเอกเทศ วัดบวรนิเวศวิหารจึงถือเป็นวัดธรรมยุตวัด

แรก และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงถือว่า ปีพ.ศ. 2397 นี้ เป็นปีก่อตั้งคณะธรรมยุต ดังที่ทรงมีลายพระหัตถ์ลงวันที่ 10 มกราคม พ.ศ.2439 ถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “พຽ່ນนี้ เป็นวันที่คณะธรรมยุตและวัดบวรวิเวศตั้งได้ครบ 60 ปีบริบูรณ์ จะมีการประชุมพระธรรมยุตให้พระแกคณะและวัด และแจกรางวัลแก่เด็กนักเรียน ขอพระราชทานพระราชหัตถ์ลาขำอำนวยพระแกคณะและวัด” โดยนัยดังกล่าว จึงนับได้ว่า วันที่ 11 มกราคมพ.ศ. 2379 เป็นวันก่อตั้งธรรมยุติกนิกาย (ภัทรพร สิริกาญจน, 2557 , หน้า 45-48)

ทั้งธรรมยุติกนิกายและนิกายเถรวาท มีความเห็นต่างกันเฉพาะเรื่องพระวินัยเท่านั้น ไม่ใช่ธรรม นิกายทั้ง 2 ปฏิบัติตามพระวินัยทั้ง 227 ข้อ ในปาติโมกข์สูตรแห่งวินัยปิฎก ทั้ง 2 นิกายได้รับความเคารพนับถือเท่าๆ กัน จากพุทธศาสนิกชนชาวไทย อย่างไรก็ตาม วิธีนุ่งห่มจีวรของทั้ง 2 นิกาย แตกต่างกันบ้างเล็กน้อย (พระมหาอดิศร ธิรสีโล, 2552, หน้า 125)

การปกครอง ก็คงเป็นไปในรูปแบบเดิม คือมีประมุขสงฆ์สูงสุด ได้แก่สมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้บริหาร และมีพระเถระรับผิดชอบดูแลกันลงมาตามลำดับ โครงสร้างใหญ่จึงมีลักษณะเดียวกับในสมัยพุทธกาล ในสมัยสุโขทัย และแม้ในสมัยอยุธยา

การศึกษา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้การสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นอย่างมาก จนถึงกับเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าเรียนและเข้าสอบในพระบรมมหาราชวัง การสอบความรู้ในสมัยนั้นเป็นการสอบด้วยปากเปล่า คณะกรรมการเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่มีความรู้แตกฉานในภาษาบาลี มีการเลือกเฟ้นกัณฑ์รองกรรมการเป็นอย่างดี และผู้ที่เข้าสอบเองก็มีการเลือกเฟ้นกันเป็นอย่างดี การสอบนั้นเรียกกันไปเป็นประโยคๆ บางรูปสามารถสอบได้รวดเดียวเป็นเปรียญ 9 ประโยค ก็มี เช่นสมเด็จพระสังฆราช (สา) วัดราชประดิษฐ์ สอบเป็นเปรียญได้ 9 ประโยค ในสมัยรัชกาลที่ 3

สาธารณูปการ การก่อสร้างวัดได้เริ่มขึ้นมากในรัชกาลที่ 3 เพราะพระองค์ทรงเน้นที่ทานบารมี และการให้ทานนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า การให้ที่อยู่อาศัยชื่อว่าให้ทุกอย่าง ศิลปกรรมที่นำมาก่อสร้างในครั้งนั้น เน้นไปในด้านศิลปกรรมที่เป็นแบบจีน อาจจะเป็นเพราะทรงทำมาค้าขายกับจีนมาก่อน ความคุ้นเคยชอบพอกับศิลปกรรมแบบจีนซึ่งมีความแข็งแรงมากกว่าความสวยงาม เจ้านาย ผู้ใหญ่ เศรษฐี คหบดีต่างๆ นิยมสร้างวัดบูรณะวัด ซ่อมแซมวัดกันเป็นส่วนมาก วัดจึงเกิดขึ้นในยุคนี้มาก(พระเทพดิลก อ่างแล้ว, หน้า 426-427)

วรรณกรรมทางศาสนา พระราชอนุชาเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งทรงผนวชอยู่ ได้นิพนธ์คัมภีร์สีมาวิจารณ์เป็นภาษาบาลี และได้ส่งต้นฉบับไปให้ทางลังกา ปรากฏพระเกียรติยศเป็นที่ยกย่องของคณะสงฆ์ลังกามาก พระเถระอีกรูปหนึ่งคือ พระปัญญาอัคคเถระ (สมเด็จพระกรมพระยาปรีเชษฐาธิราช) ได้นิพนธ์คัมภีร์สุคตวิทติวิธาน การกำหนดคิปปะระสุคต หนังสือเล่มนี้ทางลังกาเอาไปแต่งเป็นภาษาสิงหล สมเด็จพระกรมพระพระปรมานุชิต ซึ่งในขณะนั้นดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นปรมานุชิต เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ทรงนิพนธ์ปฐมโพธิกถา ซึ่งเป็นวรรณคดีไทยชั้นเยี่ยม (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2540 หน้า 219)

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนขึ้นเสวยราชย์ คือ พระวชิรญาณมหาเถระ บูรพาจารย์แห่งนิกายธรรมยุต ทรงลาผนวชขึ้นเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ.2394 ในสมัยนี้มีการกวัดข้นวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรอย่างเคร่งครัด การศึกษาพระปริยัติธรรมก็เจริญขึ้นกว่าแต่ก่อน(พระธรรมวิสุทธิกวี 2549, หน้า 32)

การปกครอง ในสมัยนั้น การปกครองคงอาศัยรูปแบบเดิม พระองค์เองแม้จะเป็นต้นวงศ์ของคณะธรรมยุต แต่เมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้วก็เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกที่ดี ระยะ 3 ปีแรกไม่ได้ทรงยกย่องพระเถระในคณะธรรมยุตขึ้นมาเลยเพราะตอนนั้นอายุพรรษาของท่านเหล่านั้นยังไม่สูงมากนัก กลับทรงยกย่องพระเถระผู้ใหญ่ฝ่ายมหานิกาย ทั้งนี้แม้แต่ท่านพุทธทาส (ฉิม) วัดโมฬีโลก ซึ่งขัดแย้งกันในสมัยที่เป็นกรรมการสอบบาลี พระองค์ก็ทรงแยกเรื่องส่วนพระองค์กับส่วนการงานได้ และยกย่องท่านพุทธทาส (ฉิม) วัดโมฬีโลกขึ้นเป็นที่พระราชาคณะที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) โดยไม่ได้ผูกพระทัยเจ็บแต่ประการใด ทำให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) แต่งคาถาประพันธ์ยกย่องและใช้จำสืบท่องกันมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากพระองค์ทรงรู้ปัญหาในการบริหารคณะสงฆ์เป็นอย่างดีว่าบัพพัญญุติตามพระวินัยนั้น ใช้สำหรับพระที่มีจิตสำนึกเป็นสมณะที่ดีได้ไม่มีปัญหาอะไร แต่พระองค์ไริ่อย่างอายุ ขาดความสำนึกรับผิดชอบต่อสมณภาวะของตน หรือเพราะพื้นเพจริตอัชฌาสัยยังไม่อ่อนโยนพอที่จะฝึกปรือ ด้วยบัพพัญญุติตามพระวินัย จำเป็นต้องอาศัยมาตรการทางกฎหมาย ทำให้พระองค์มีพระบรมราชโองการสั่งบังคับจัดการแก้ปัญหาที่พระในสมัยนั้นทำ และป้องกันปัญหาที่พระจะทำขึ้นไว้เป็นอันมาก นี่ก็เป็นหลักของการอุปถัมภ์พุทธศาสนา ประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ที่เป็นพุทธมามกะ การบริหารคณะสงฆ์ไม่ว่ายุคใดสมัยใดในส่วนใดของโลกพระพุทธศาสนาก็ตาม ปัญหาบางอย่างนั้น คณะสงฆ์ไม่สามารถจัดการแก้ไขได้ เพราะเป็นเรื่องใหญ่ไม่มีอำนาจไม่มีกำลังที่จะเกินไป ในพระพุทธศาสนาไม่มีอาชญา ไม่มีอำนาจไม่มีกำลังที่จะไปจัดการกับปัญหาเหล่านั้น พระมหากษัตริย์จึงต้องทรงเข้ามาอุปถัมภ์จัดการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้ แม้ในสมัยพุทธกาลเองก็เป็นเช่นนั้น ฉะนั้นการกระทำของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นการดำเนินตามปฏิปทาของบุพพชัตริย์พุทธมามกะในอดีต

การศึกษา ทรงส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นอย่างสูง จึงมีพระเถระที่ทรงความรู้ความสามารถเกินขึ้นในยุคนั้นเป็นอันมาก และพระองค์ได้ทรงนิพนธ์คาถาที่เป็นภาษาบาลีออกมา ริเริ่มให้มีการทำวัตรสวดมนต์เข้าเฝ้าสืบท่องกันมาจนถึงปัจจุบัน บททำวัตรเข้าเฝ้าก็เป็นงานนิพนธ์ภาษาบาลีของพระองค์(พระเทพดิลก, 2540, หน้า 432-434)

พระองค์ได้ทรงสร้างวัดขึ้นหลายวัด มีวัดราชประดิษฐ์ วัดปทุมวนาราม วัดโสมนัสวิหาร วัดมกุฏกษัตริย์ ทรงบูรณวัดสมอราย วัดบรมนิวาส วัดมหาธาตุ วัดอรุณ วัดพระเชตุพน วัดนี้ทรงสร้างพระเจดีย์ใหญ่อีก 1 องค์ รวมกับที่มีอยู่แล้วเป็น 4 องค์มีรับสั่งกับรัชกาลที่ 5 ว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์ต่อไป อย่าได้สร้างเจดีย์ในวัดโพธิ์อีกเลย เพราะเนื้อที่จะไม่พอ ให้ถือว่าพระเจดีย์ 4 องค์นี้ท่านผู้ใดเป็นเจ้าของท่านเห็นกัน อย่าให้ต้องใส่คะแนนต่อไป ที่วัดพระแก้วให้ทรงสร้างรัตนเจดีย์ (เจดีย์ทอง) และหอพุทธมณฑลเชียร (ปราสาทพระเทพบิดร) บนไฟที่หน้าหอไตรได้ ทำเป็นจตุรมุขยอดปราสาท ชั้นเดิมมีพระประสงค์จะให้เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต แต่เมื่อสร้างเสร็จแล้วคับแคบ เนื้อที่ไม่พอสำหรับพระราชพิธีจึงต้องงดไว้ ปุชนิยมสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งที่ทรงสร้างคือพระปฐมเจดีย์ ทรงเลื่อมใสพระปฐมเจดีย์เมื่อยังอยู่ในสมณวิสัย เมื่ออุตุรงค์ผ่านคราวใดก็มักปักกลดที่พระปฐมทุกครั้งได้ทรงทูลให้พระเชษฐาบุรณะแต่พระนั่งเกล้าทรงรับส่งว่าของอยู่ในปากรบุรณะขึ้นก็ไม่มีใครไป พระองค์ได้ปฏิญาณกับพระปฐมว่าจะทรงหาทางบุรณะให้จงได้ เพราะฉะนั้นเมื่อทรงเป็นกษัตริย์แล้ว โปรดให้พระยาพิพัฒน์เป็นแม่กองบุรณะโดยจ้างพวกจีน พวกมอญเผาอิฐ เหนือที่ไพร่สร้างพระมหาเจดีย์ครอบองค์เก่า องค์เก่าเดิมสูง 2 เส้นเศษที่ทรงสร้างใหม่สูง 3 เส้นเศษ แต่ก่อได้เพียงฐานก็เกิดพังลงมาจึงโปรดให้กรมหมื่นรังษีสฤษดิ์ (สมเด็จพระกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์) เป็นผู้คิดแบบใหม่และก่อขึ้นใหม่จนกระทั่งเสร็จเป็นมหาสถูปใหญ่ที่สุดในประเทศไทย แต่ยังมีสิ่งก่อสร้างในบริเวณ

ไม่แล้วอีกหลายอย่าง โปรดให้ราชโอรส ถวายปฏิญาณถวายกับพระปฐมว่า จะรับสนองงานของพระองค์ต่อไปไม่ทอดทิ้ง พระปฐมเจดีย์และสิ่งก่อสร้างในบริเวณนั้นเพ็งมาสมบูรณ์จริง ๆ เมื่อรัชกาลที่ 6 (เสถียร โพนันทะ, 2540, หน้า 228-229)

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรก ที่เสด็จไปถึงอินเดีย เสด็จไปบูชาสังเวชนียสถานมฤคทายวัน ทรงสร้างวัดราชบพิธเป็นวัดประจำรัชกาล ทรงสร้างวัดวิเวกธรรมประวัติ อยุธยา โดยใช้ศิลปะแบบโกธิกของฝรั่งเศส วัดเบญจมบพิตร วัดเทพศิรินทราวาส ส่วนวัดที่ทรงปฏิสังขรณ์มีจำนวนนับร้อยทั้งในกรุงเทพและหัวเมือง (เสถียร โพนันทะ, 2540, หน้า 236-237)

ทรงโปรดฯ ให้ตั้งศูนย์กลางการศึกษาบาลีขึ้นที่วัดมหาธาตุ เรียกว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” แห่งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. 2432 และทรงโปรดฯ ให้ตั้ง “มหามกุฏราชวิทยาลัย” เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นที่หน้าวัดบวรวิเวกวิหารอีกแห่งหนึ่งในปีพ.ศ. 2436

ในปีพ.ศ. 2431 โปรดฯ ให้ทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎกอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งของเดิมเป็นอักษรขอมมาแต่โบราณ โปรดฯ ให้ถ่ายถอดเป็นอักษรไทย แล้วให้พิมพ์เป็นหนังสือรวม 1,000 จบ จบละ 39 เล่ม รวมเป็นสมุด 39,000 เล่ม มาเสร็จเอาเมื่อ พ.ศ. 2436 นานาชาติที่นับถือพระพุทธศาสนาและห้องสมุดของสถาบันการศึกษาในต่างประเทศทั้งในยุโรปและอเมริกาได้ขอพระราชทานไปศึกษา ก็โปรดฯ พระราชทานให้ตามประสงค์ (พระธรรมวิสุทธิกวี, 2549, หน้า 33-34)

การปกครองคณะสงฆ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการตราพระราชบัญญัติขึ้น เพื่อปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่า พระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ.121 ก่อนจะมีพระราชบัญญัติขึ้นมานั้น อาณาจักรสยามมีคณะสงฆ์ที่จัดเป็นนิกายสำคัญอยู่ 3 นิกาย คือ

1. มหานิกาย ได้แก่ คณะสงฆ์ที่มีอยู่ก่อน
2. ธรรมยุติกนิกาย คือคณะสงฆ์ที่แยกออกมาจากคณะมหานิกาย โดยได้รับการอุปสมบทในคณะรามัญนิกาย เป็นการอุปสมบทใหม่ เรียกว่า ทฬัทนิกาย คือ ทำให้มันขึ้น
3. รามัญนิกาย พระสงฆ์ที่สืบมาจากประเทศรามัญส่วนมากแล้วก็จะปวารณาตัวเอง 3 นิกายนี้เป็นฝ่ายเถรวาท

นอกจากนี้ก็มีพวกพม่าเข้ามาอยู่ในเมืองไทย และมีพระญวนพระจีน ที่เรียกว่า อานัมนิกาย และพระจีนในจีนนิกาย อันเป็นฝ่ายมหายาน การปกครองสมัยนั้นก็แบ่งออกเป็นคณะเป็น 4 คณะ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีคณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง และคณะธรรมยุต ซึ่งเวลานั้นยังไม่มีสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ มีแต่พระศาสนโสภณเป็นเจ้าคณะรอง รวมเอาวัดธรรมยุตทั้งหมดมาขึ้นตรงต่อคณะธรรมยุตในกาลต่อมา จากหลักฐานนี้จะเห็นได้ว่า คณะธรรมยุตได้มาแยกตัวเป็นเอกเทศจริง ๆ ก็ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 หรือ พ.ศ. 2445 นั้น ได้จัดโครงสร้างให้รัดกุมขึ้น โดยมีรูปแบบการปกครอง ข้างบนสุดเป็นคณะบุคคล เรียกว่ามหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระเถระผู้ใหญ่ทั้ง ๒ นิกาย คือทั้งมหานิกายและคณะธรรมยุต รองลงมาก็เป็นเจ้าคณะหนแบ่งเป็นหนกลาง หนเหนือ หนใต้ หนตะวันออก และเป็นคณะธรรมยุตจากนั้นก็แบ่งคณะสงฆ์ออกเป็นมณฑล จากมณฑลก็เป็นจังหวัด จากจังหวัดก็เป็นอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดสมัยนั้น เรียกว่า

เจ้าคณะเมืองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะแขวง เจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะหมวด แล้วถึงเจ้าอาวาส มีขอบข่ายความรับผิดชอบตามสายงานชั้น ๆ ไป ถือว่าเป็นปรับปรุงโครงสร้างทางการบริหารคณะสงฆ์ครั้งสำคัญ เอาอำนาจทางบ้านเมืองเข้ามาช่วยเหลือในการบริหารการคณะสงฆ์(พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), 2540, หน้า 438-439)

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงจัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือ นักธรรม ในขั้นแรก เพื่อจุดประสงค์อบรมพระภิกษุสามเณรที่มีโอกาสบวชเรียนน้อยวันแล้วลาสิกขาออกไป จะได้รับความรู้พระพุทธศาสนาตามสมควร แต่ในระยะต่อมาได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งผู้บวชในพระพุทธศาสนาทุกคนต้องศึกษา และเปิดโอกาสให้คฤหัสถ์เข้าศึกษาด้วย เรียกว่า ธรรมศึกษา ทำให้ชาวไทยมีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น ผลงานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส นั้นมีมากมายหลายทั้งในด้านการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษาภาษาบาลี การศึกษานักธรรม และการเผยแผ่ หนังสือ นักธรรมส่วนมากเป็นพระนิพนธ์ของพระองค์ นอกจากศึกษาในประเทศไทยแล้ว ยังใช้ศึกษาในประเทศลาว เขมร และมาเลเซียอีกด้วย ขณะนี้ทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยได้แปลผลงานของพระองค์ออกสู่ภาษาอังกฤษหลายเล่มหลายเรื่องแล้ว จากผลงานของพระองค์จะเห็นได้ว่า พระองค์ประสูติมาเพื่อประสานความเจริญแห่งวิชาการทางพระพุทธศาสนาโดยแท้

งานด้านการเผยแผ่ ได้กระจายรูปแบบของการเผยแผ่ออกไปในด้านการเทศน์ การบรรยาย การปาฐกถา ได้ว่าที่ อภิปราย และการใช้เอกสารหนังสือในการเผยแผ่ ขนาดต่างๆ และได้มีการเขียนตำราในรูปแบบของการวิเคราะห์วิจารณ์เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็ได้มีการสร้างคณะบุคคลทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้น เรียกว่า อนุศาสนาจารย์ ต่อมาก็กระจายออกไปในเหล่าทัพต่างๆ และในกรมบางกรม

งานด้านสาธารณูปการ คือการก่อสร้าง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง ทรงมองเห็นว่า การสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่มากแล้ว จึงได้โปรดให้สร้างโรงเรียนเพื่อการศึกษาของกุลบุตรขึ้น ที่เรียกว่าวชิราวุธวิทยาลัย แล้วก็จัดโครงสร้างในการบริหาร ตลอดถึงอาคารสถานที่ทำนองเดียวกับวัด

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7

งานพระพุทธศาสนาในสมัยนี้ ในด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และสาธารณูปการ คงเป็นไปในรูปแบบเดิม

พระองค์มีพระประสงค์จะสร้างเจดีย์ เพื่อเป็นที่ระลึกและอุทิศเป็นพระราชกุศลถวายสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช จึงทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวราธิบดี สกลมหาสังฆปริณายก พร้อมด้วยพระเถรานุเถระ ที่มีความรู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก ประชุมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัย สืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ ให้กระทำไว้คราวหนึ่ง งานคราวนี้เน้นไปในการชำระ คำ ศัพท์ ที่อาจจะขาดตกอยู่ในพระไตรปิฎก เพื่อให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ พิมพ์พระไตรปิฎกฉบับบาลีจำนวน 1,500 จบ แต่ละฉบับมี 45 เล่ม เมื่อเสร็จแล้วโปรดให้แจกไปในวัดสำคัญๆ ทั่วราชอาณาจักร และทรงประทานไปในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ในส่วนต่างๆ ของโลก ทั้งเอเชีย ยุโรป และอเมริกา ทำให้

พระไตรปิฎกของไทยเผยแพร่ไปทั่วโลก เป็นการเฉลิมพระเกียรติของพระองค์ ประเทศไทย และพุทธศาสนิกชนคนไทยเป็นอย่างสูง

สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ โดยอนุโลมตามรัฐสภา คือมีสังฆนายก สังฆมนตรี และมีสมาชิกสังฆสภา มีองค์การบริหารอยู่ 4 องค์การ คือ องค์การปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแผ่ และองค์การสาธารณูปการในสมัยนี้เองที่พระสงฆ์ผู้มีความสามารถได้เข้าบริหารพระศาสนากันอย่างเต็มที่

ในรัชกาลนี้มีงานเด่นทางพระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่งคือ หลังจากนำพระไตรปิฎกมาชำระ ตรวจสอบจนพิมพ์ออกมาเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ 45 เล่ม ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น อันที่จริงงานนี้ทำต่อเนื่องจากรัชสมัยของรัชกาลที่ 1 5 7 ตามลำดับซึ่งถือว่าเป็นพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี มีอรรถและพยัญชนะถูกต้องสมบูรณ์ดีแล้ว แต่ยังไม่ได้แปลออกมาเป็นภาษาไทย

พ.ศ. 2483 สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีสุสเทว) วัดสุทัศน์เทพวราราม จึงได้เสนอให้มีการจัดแปลพระไตรปิฎกขึ้น โดยการสนับสนุนของรัฐบาล งานแปลนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก โดยแบ่งการแปลออกเป็น 2 ส่วน คือ

ก. แปลโดยอรรถ ตามความในพระบาลีพระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ ซึ่งได้พิมพ์ขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับพิมพ์ออกมาเป็นเล่มสมุด เรียกว่า “พระไตรปิฎกภาษาไทย”

ข. แปลโดยสำนวนเทศนาโวหาร มีทั้งหมด 1,250 กัณฑ์ เท่าจำนวนพระอรหันต์ในคราวจาตุรงคสันนิบาต ณ พระเวฬุวัน สำหรับพิมพ์ลงในใบลานเป็นรูปคัมภีร์เทศน์ เรียกชื่อให้แปลออกไปว่า “พระไตรปิฎกเทศนาฉบับหลวง”

สมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

ด้านการศึกษา ได้ขยายการศึกษาออกไปหลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ สภากาชาดศึกษามหาสมุทรวิทยา ซึ่งพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ไม่ได้มีการดำเนินการจัดการศึกษาในรูปของมหาวิทยาลัย แต่มาเริ่มจัดขึ้นในสมัยนี้คือ

มหาสมุทรวิทยา ได้จัดสอนเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2489 โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นนายกสภาองค์แรก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดเปิดขึ้นที่วัดมหาธาตุโดยมีพระพิมลธรรม (ช้อย) เป็นสภานายกองค์แรก แต่ว่ามหาวิทยาลัยทั้ง 2 นั้น แม้จะผลิตนักศึกษานิสิตได้รับปริญญาไปรุ่นแล้วรุ่นเล่าก็ตามแต่หาได้รับการรับรองจากรัฐบาลไม่ เพิ่งมีการรับรองเป็นทางราชการเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2527 นี้เอง และได้จัดการศึกษาเรียกว่า บาลีมัธยมบาลีสายสามัญ โรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย และหลักสูตรอบรมพระสังฆาธิการ พระธรรมทูต พระธรรมจาริก เพื่อทำหน้าที่ในการให้การศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ส่วนมากแล้ว จะเป็นการจัดการของพระเถระที่มีความสามารถในด้านนั้น ๆ ไม่ได้เป็นการจัดขึ้นโดยองค์การบริหารคณะสงฆ์ คือมหาเถรสมาคม ในชั้นของการศึกษานั้น ก้าวหน้าจนเลยไปถึง พระที่จบจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ 2 แห่งได้ออกไปศึกษาต่ออย่างต่างประเทศ

ได้ ปริญญาโท ปริญญาเอก มาเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ท่านเหล่านั้นที่อยู่ก็ทำงานรับใช้พระศาสนาและประเทศชาติไป ท่านที่สึกไปก็ทำงานโดยทำนองเดียวกัน ก็ช่วยให้มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงขึ้น สามารถทำประโยชน์ตน และประโยชน์บุคคลอื่น

ในปี พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นปีครบรอบ 2,500 ปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน วันที่ 12-18 พฤษภาคม 2500 รัฐบาลได้จัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ ซึ่งอินเดียและลังกาเรียกว่า "พุทธชยันตี" โดยกำหนดให้วันที่ 12-14 พฤษภาคมเป็นวันหยุดราชการ ศาลาพิธีตั้งอยู่กลางท้องสนามหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จฯ เป็นองค์ประธานเปิดงาน มีผู้แทนจาก 13 ประเทศเข้าร่วม พระสงฆ์ 2,500 รูป เจริญพระพุทธมนต์พร้อมกันดังกังวานก้องไปทั่วทุกทิศ และมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนรักษาศีลห้าหรือศีลแปด ตลอด 7 วัน 7 คืน

ในปี พ.ศ. 2541 มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการรับรองให้เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐโดยสมบูรณ์ นักศึกษาที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยทั้ง 2 แห่งนี้ มีศักดิ์และสิทธิเท่ามหาวิทยาลัยอื่นๆ ทุกประการ ซึ่งในปัจจุบันมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งนี้ได้เปิดการเรียนการสอนถึงขั้นปริญญาเอกแล้ว

สรุป ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงริเริ่มการสร้างวัดใหม่ขึ้นเป็นจำนวนมาก ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ ทำนุบำรุงวัดต่างๆ ที่มีความชำรุดทรุดโทรมให้มีความสมบูรณ์ดังเดิม ทรงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก และมีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งฉบับบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อให้คนไทยได้สามารถอ่าน และเพื่อความรู้อันพระพุทธานุภาพได้ ทรงส่งเสริมพระภิกษุสามเณรในด้านของการศึกษา คือ มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม การสร้างมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง มีการตั้งองค์กรทางพระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั้งนี้ก็เพื่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในฐานะที่พระองค์เป็นอัครศาสนูปถัมภก

เอกสารอ้างอิง

ภัทรพร สิริกาญจน.(2557) พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : เอกภาพในความหลากหลาย.กรุงเทพฯ :

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ).(2540) ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ).(2549) ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทยและพระธรรมทูตไทยไปศรีลังกาในสมัยอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์.

พุทธศาสนาประวัติสมัยรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรี 200 ปี, (ม.ป.ท.), (ม.ป.พ.), (ม.ป.ป.).

พระมหาอดิศร ธีรสีโล.(2552) พระพุทธศาสนาในอินเดียและต่างประเทศ.กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์.

พุทธศาสนาสมัยรัตนโกสินทร์ : การเดินทางของพุทธศาสนาสู่ประเทศไทย สืบค้น 20 ธันวาคม 2563 จาก

https://www.baanjomiyut.com/library_2/extension1/buddhism_to_the_country/15

.html สืบค้นวันที่ 23 สิงหาคม 2561.

ศาสนาพุทธในประเทศไทย ศาสนาพุทธในประเทศไทย สืบค้น 23 สิงหาคม 2561. จาก
<https://th.wikipedia.org/wiki/>
เสถียร โพธิ์นันทะ.(2540) ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2. พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพ : มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย.